

<https://helda.helsinki.fi>

Tulot tai ulos? : Tulotason yhteys suomalaisten asenteisiin tulo- ja varallisuuserojen hyväksyttävyydestä ja sosiaalietuuksien järjestämisestä

Wass, Hanna

2021

Wass , H , Weckroth , M , Kantola , A , Kuusela , H & Kemppainen , T 2021 , ' Tulot tai ulos? Tulotason yhteys suomalaisten asenteisiin tulo- ja varallisuuserojen hyväksyttävyydestä ja sosiaalietuuksien järjestämisestä ' , Yhteiskuntapolitiikka , Vuosikerta. 86 , Nro 3 , Sivut 1-13 . < <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020100983615> >

<http://hdl.handle.net/10138/327093>

cc_by_nc_nd
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Tulot tai ulos?

Tulotason yhteys suomalaisten asenteisiin tulo- ja varallisuuserojen hyväksyttävyydestä ja sosiaalietuuksien järjestämisestä

HANNA WASS & MIKKO WECKROTH & ANU KANTOLA & HANNA KUUSELA
& TEEMU KEMPPAINEN

Aikaisemman laadullisen tutkimuksen mukaan suurituloisimmat kansalaiset kannattavat pohjoismaista hyvinvointivaltiota periaatteellisella tasolla mutta pitävät sitä käytännössä kalliina, tehottomana ja passivoivana. Pätevätkö samat havainnot laajemmassa tilastollisessa tarkastelussa? Miten tuloerot, tulonsiirrot ja sosiaalietuudet koetaan suurituloisimman kymmenyksen, yritysjohtajien ja yrittäjien keskuudessa?

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Hyvinvointivaltio esitetään usein suomalaisten yhteisenä projektina, joka on osa kansallista identiteettiä. Näin tarkasteltuna hyvinvointivaltion keskeisten periaatteiden, kuten sosiaalisten riskien kantamisen yhdessä, vastavuoroisuuden ja solidaarisuuden, oletetaan olevan laajasti jaettu eri yhteiskuntaryhmissä. Empiirisissä tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että hyvinvointivaltion kannatus on yleisempää äänestäjien kuin poliittisten päättäjien keskuudessa, etenkin kun kyse on sosiaalisten riskien etu- tai jälkikäteisen hallinnan julkiselle sektorille aiheuttamista kustannuksista (Hänninen 2017, 172). Myös äänestäjien näkemykset eriytyvät voimakkaasti sen mukaan, miten kattavan sosiaali- ja terveystalouden oletetaan vaikuttavan ihmisten toimeliaisuuteen (Saari 2017).

Jännitteinen suhtautuminen hyvinvointivaltioon piiryy vahvasti esiin tuoreessa *Huipputuloiset – Suomen rikkain promille* -tutkimuksessa, jossa haastateltiin 90 suurituloisimpaan promilleen kuuluvaa suomalaista (Kantola & Kuusela 2019). Tutkimuksen mukaan suurituloisimpaan promilleen kuuluville on tyypillistä kannattaa pohjoismaista hyvinvointivaltiota periaatteellisella tasolla, mutta samalla arvostella sitä ylläpitävää julkista sektoria tehottomuudesta ja liiallisista kustannuksista. Lisäksi hyvinvointimalli on heidän mielestään synnyttänyt holhousyhteiskunnan, joka passivoi ihmisiä ja muodostaa kannustinloukkuja. Huipputuloisten keskuudessa toistuukin käsitys, että sosiaaliturva ja hyvinvointipalvelut tulisi kohdistaa vain tarkkaan harkituille, niitä eniten ansaitseville erityisryhmille (mt., 238–261). Samalla huipputuloiset suhtautuvat veroihin hyvin kriittisesti ja ehdottavat monia eri tapoja, joilla heidän omaa verotustaan tulisi pienentää.

Anu Kantolan ja Hanna Kuuselan tutkimuksen innoittamana virisi laaja keskustelu siitä, missä määrin huipputuloiset eroavat näkemyksiltään

Artikkeli on laadittu osana Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa ”Kansalaisuuden kuilut ja kuplat (BIBU)” -tutkimushanketta (hanke nro 312710).

Artikkeli on julkaistu alun perin e-julkaisuna 9.10.2020.

muusta väestöstä. Elinkeinoelämän valtuuskunta (2019) julkaisi tiedotteen, jonka mukaan kaksi kolmasosaa suomalaisista katsoo, että ”[y]hteiskunnan tuista on tullut saavutettuja etuja, joita käyttävät surutta sellaisetkin, jotka eivät niitä välttämättä tarvitsisi”. EVAn arvopankin aineiston tarkempi tarkastelu kuitenkin osoittaa, että siinä missä itsensä yläluokkaan tai ylempään keskiluokkaan sijoittavista tätä mieltä oli 76 prosenttia vuonna 2018, alempaan keskiluokkaan tai työväenluokkaan samastuvien keskuudessa osuus oli selvästi pienempi (67 %). Yhteiskuntaluokkien välinen ero on myös syventynyt, sillä vuonna 2011 täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteen kanssa oli yhtä suuri osuus molemmista ryhmistä (72 %). EVAn keräämä tietokanta ei sisällä tuloja taustamuuttujana, joten vastaavaa tarkastelua ei voi suoraan tehdä vastaajien ansiotulojen mukaan.

Tässä artikkelissa osallistumme käytävään keskusteluun vastaamalla kysymykseen siitä, missä määrin yksilön tulotaso on yhteydessä näkemyksiin tulo- ja varallisuuserojen hyväksyttävyydestä ja sosiaalietuuksien järjestämisestä. Ovatko suurituloisten hyvinvointivaltiota koskevat asenteet selvästi varauksellisempia kuin matalimpien tulo-luokkien?

Lisäksi selvitämme näkemyksissä mahdollisesti tapahtunutta muutosta: ovatko eri tuloryhmien asenteet jyrkentyneet vuonna 2008 iskeneen taloudellisen taantuman ja sitä seuranneen heikon talouskasvun myötä? Suomi suhteellisen tasa-arvoisena maana on tältä osin erityisen kiinnostava konteksti, sillä aikaisemmat vastaavat tutkimukset ovat pääosin keskittyneet voimakkaampien tuloerojen maihin. Suomalaisessa keskustelussa eivät myöskään ole perinteisesti korostunut eri tuloryhmien väliset näkökulmat. Sopimusyhteiskunnan ja kolmikantaisen päätöksenteon kaltaisten mekanismien on oletettu ylläpitävän laajaa tukea hyvinvointivaltion kehittämiseksi, joka on nähty pikemminkin tuottavana sosiaalisena investointina kuin kulueränä (Hänninen 2017, 20). Tässä mahdollisesti tapahtunut muutos puolestaan korostaa tarvetta ajalliselle vertailulle.

Empiirinen analyysimme pohjautuu European Social Surveyn (ESS) Suomen aineistoihin vuosilta 2008 (n = 2 195) ja 2016 (n = 1 925), jotka kumpikin sisältävät laajan joukon hyvinvointivaltioasenteita mittavia väitteitä. Analyysimme on tältä osin jatkoa Olli Kankaan (2019) heti *Huipputulot*-tutkimuksen ilmestymisen jälkeen tekemälle tarkastelulle, jossa havaittiin tulo-

ryhmittäisten näkemysten vaihtelevan pitkälti sen mukaan, mistä hyvinvointivaltion ulottuvuudesta kulloinkin puhuttiin. Olemme määritelleet hyvä-tuloiset kattamaan eniten ansaitsevat kymmenen prosenttia vastaajista, mikä on ESS-aineiston hienojakoisin mahdollinen erottelutarkkuus. Käytämämme aineisto ei siten tarjoa mahdollisuutta kohdistaa tarkastelua pelkästään huipputuloi-simpaan promilleen, kuten Kantolan ja Kuuselan (2019) tutkimuksessa tehtiin. Tältä osin kyseessä onkin konservatiivinen testi tulojen erottelukyvystä hyvinvointivaltioasenteiden osalta. Kantolan ja Kuuselan tavoin erottelemme myös yritysjohtajat ja yrittäjät omiksi ryhmikseen. Kolmatta Kantolan ja Kuuselan tarkastelemaa ryhmää eli perijöitä ei ESS-aineistojen pohjalta voida sen sijaan identifioida. Kuten aina poikkileikkausaineistojen ollessa kyseessä, emme oleta tuloilla olevan kausaalista vaikutusta hyvinvointivaltiota koskeviin asenteisiin vaan olemme ainoastaan kiinnostuneita näiden kahden tekijän välisestä tilastollisesta yhteydestä.

Tulot ja hyvinvointivaltioasenteet: havaintoja yhteydestä ja mekanismeista

Tulot on laajasti käytetty taloudellisen menestyksen ja statuksen mittari, jolla on useita eri ulottuvuuksia (Galbraith 2016, 45). Yksilö- tai kotitalouden osalta sillä viitataan yhtäältä ansiotyöstä tai jonkin etuuden (esim. työttömyys- tai peruspäiväraha, vanhempainraha tai työeläke) kautta kertyneisiin veronlasiin tai veronjälkeisiin tuloihin ja toisaalta varallisuudesta kertyneisiin pääomatuloihin. Toisen maailmansodan jälkeisenä vuosikymmeninä tuloerot pääsääntöisesti pienentyivät 1980-luvulle asti niissä maissa, joista on saatavilla säännöllisiä aikasarjatietoja (mt., 4). Tämän jälkeen tapahtui käänne. OECD:n (2019b, 21) tuoreen raportin mukaan 17 jäsenmaan pohjalta laskettu keskimääräinen kotitalouksien käytettävissä oleva tulo on viimeisimmän 30 vuoden aikana noussut kolmanneksen vähemmän eniten ansaitsevaan kymmenykseen verrattuna. Kun samanaikaisesti rikkaimman prosentin kaula muihin tuloluokkiin nähden on kasvanut, keskituloisten taloudellinen vaikutusvalta on heikentynyt (mt.).

Tuloerojen kasvun ja vaurauden kasautumisen myötä yhteiskuntatieteissä pitkään sivussa olleet huippu- ja hyvätuloiset kansalaiset ja perijät (Savage & Williams 2008; Scott 2008, 27) ovat alkaneet kiinnostaa tutkijoita (Atkinson ym. 2011;

Piketty 2014). Tästä näkökulmasta yksi keskeinen kysymys liittyy tulohuipun mielenmaisemaan (Savage 2015a, 232; Zald & Lounsbury 2010, 980) eli siihen, millaisia yhteiskunnallisia ja poliittisia arvoja, asenteita ja mielipiteitä kaikkein varakkaimpien keskuudessa esiintyy. Tutkimuksissa on havaittu, että ylemmillä tuloluokilla on heille tyypillisiä näkemyksiä (Page ym. 2013; Reis & Moore 2005; López 2013) ja vastaavasti yhtenäisiä katsontakantoja ja identiteettejä muodostavia toimintatapoja ja kulttuureita (Davis 2017; López 2013; Mirowski & Plehwe 2015; Page ym. 2013; Reis 2005; Wedel 2009). Toinen tärkeä kysymys koskee huipputulosten poliittista vaikutusvaltaa (ks. Galbraith 2016, 155). Tutkimukset ovat alkaneet osoittaa, että varakkaat ryhmät saavat poliittisesta järjestelmästä enemmän irti kuin pienituloiset ryhmät paitsi Yhdysvalloissa (Gilens 2012) myös Euroopassa (Lefkofridi & Giger 2020; Persson 2019; Schakel 2019; Schakel ym. 2020).

Myös Suomessa huipputuloinen promille on erittäin aktiivinen elinkeinoelämän järjestöjen edunvalvonnassa ja kuvaa haastatteluissa verkostoja ja yhteyksiä poliittisiin päättäjiin (Kantola & Kuusela 2019, 199–235). Kyse voi ollakin osaltaan siitä, että rikkaiden intressit ovat selkeämmin ilmaistuja ja näyttäytyvät näin helpommin toteutettavina tai että rikkailla on paremmat mahdollisuudet tuoda näkemyksensä päätöksentekijöiden tietoon. Mekanismeista riippumatta havainnot osoittavat selkeästi, miten taloudellinen ja poliittinen valta kietoutuvat monesti yhteen.

Tulojen yhteys yhteiskunnallisiin näkemyksiin ei kuitenkaan rajoitu vain varakkaimpiin kansalaisiin. Tämän tutkimuksen keskiössä olevien hyvinvointivaltioon liittyvien toimien, kuten tulonsiirtojen, kannatuksen on toistuvasti todettu olevan suurempaa pienituloisempien keskuudessa (esim. Corneo & Grüner 2002; Edlund 1999; Jensen & van Kersbergen 2017; Linos & West 2003; Pitau ym. 2012; Svallfors 1997; Saunders & Wong 2013). Esimerkiksi Linos ja West (2003) ovat tutkimuksessaan havainneet, että suuret tulot vähentävät tuloeroja tasaavan politiikan kannatusta sellaisissa maissa kuten Norja, Yhdysvallat ja Australia. Myös tuloerojen hyväksyttävyyden on huomattu kasvavan tulotason mukana (Castillo 2011). Gijsberts (2002) löysi seitsemän maata kattaneessa vertailussaan selvän yhteyden tulotason ja eriarvoisuuden hyväksymisen välillä: mitä suuremmat tulot, sitä selvempää taloudellista eriarvoisuutta vastaajat pitivät oikeutettuna. Yhdysvalto-

jen ylintä varallisuusprosenttia tarkastelleessa tutkimuksessa (Page ym. 2013) havaittiin puolestaan kaikkein varakkaimpien olevan lähes yhtä huolestuneita eriarvoisuudesta kuin muu väestö. Tästä huolimatta he kannattivat huomattavasti koko väestöä vähemmän julkisen sektorin ja valtion interventioita. Tiivistäen korkea tulotaso vaikuttaisi lisäävän taipumusta nähdä huono-osaisuus pikemminkin yksilön omista valinnoista kuin yhteiskunnan rakenteista johtuvana asiantilana (ks. Kallio & Niemelä 2014), jota valtion tulisi omilla toimillaan pyrkiä aktiivisesti ehkäisemään (Jensen & van Kersbergen 2017, 118).

Suomessa kansainvälisesti katsoen erittäin pienet tuloerot (OECD 2019a) pitävät sisällään huipputuloisempien ryhmien jyrkän etumatkan (Riihelä ym. 2010; ks. myös Jantti ym. 2010). Suurituloisimman kymmenyksen tulotaso oli vuonna 2017 kuusinkertainen pienituloisimpaan kymmenykseen nähden, kun vielä vuonna 1995 vastaava suhde oli selvästi pienempi, mikä näkyy Gini-kertoimen merkittävänä kasvuna: +5,5 prosenttiyksikköä vuosina 1995–2017. (Tilastokeskus 2019). Tämä on huomattavaa erityisesti siitä näkökulmasta, että Gini-kerroin aliarvioi tuloerojen kasvua, sillä siinä ei huomioida osaa suurituloisten kohdalla merkittävistä tulonlähteistä (esim. sijoitusvakuutuksien ja vakuutuskuorten myyntivoitot) (ks. Riihelä & Tuomala 2019, 34).

Näin ollen ei sinänsä ole yllättävää, että suurituloiset suhtautuvat ylipäänsä hyvinvointivaltioon ja julkisten palvelujen rahoittamiseen verovarjoilla pienituloisia varauksellisemmin ja vastaavasti pitävät sosiaaliturvan tasoa liiallisena (esim. Muuri ym. 2009; Muuri 2010). Katri Hannikainen-Ingman ja Paula Saikkonen (2017, 54–55) huomasivat European Social Surveyn vuosien 2002 ja 2014 aineistojen pohjalta, että selvästi suurempi osa toimeentulossaan vaikeuksia kokevista kannatti tuloillaan pärjääviin verrattuna hallituksen toimia tuloerojen kaventamiseksi. Toisaalta on havaittavissa myös merkkejä yleisestä asenteiden kovenemisesta, sillä juuri vaikeuksia kokeneiden asenne tulonjakopolitiikkaa kohtaan oli tiukentunut eniten tarkastelussa mukana olleista viidestä maasta. Sakari Kainulaisen ja Juho Saaren (2018, 318–319) tutkimuksessa näkyi vastaavasti, että alimpaan tuloviidennekseen kuuluvat välittivät hyvätuloisimpaan viidennekseen verrattuna vähemmän muiden ihmisten, maahanmuuttajien, pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden, köyhien lasten sekä vammaisten hyvinvoinnista.

Hyvinvointivaltioasenteiden tulojen mukaiseen eriytymiseen vaikuttaa moni eri tekijä, joiden merkitys voi myös vaihdella maasta toiseen. Pohjoismaista hyvinvointimallia on kannatellut suhteellinen vahva kansallinen poliittinen solidaarisuus, joka on tehnyt hyväksyttäväksi suhteellisen korkeat verot (Hall 2017). Kiinnostava kysymys onkin, onko tämä solidaarisuus murentumassa, kun eri ryhmien elinpiirit eriytyvät vähitellen toisistaan myös Pohjoismaissa. Erkaantuminen tuottaa empatiakuiluja (Hochschild 2016, 5; Savage 2015b), joissa eri ryhmien on vaikea ymmärtää toistensa kokemusmaailmaa ja keski- ja suurituloisten ymmärrys pienituloisuuden syistä ja seurauksista kapenee. Vastaavasti myös oletukset eri politiikkatoimien vaikutuksista saattavat poiketa toisistaan lisääntyvässä määrin. Näin tarkasteltuna hyvätuloisten varaukselliset hyvinvointivaltioasenteet eivät välttämättä ilmennäkään psykologisessa mielessä empatian puutetta vaan pohjautuvat vilpittömään käsitykseen siitä, että ryhtiliikkeet ja aktiivisuustalkoot koituvat huono-osaisten omaksi parhaaksi (ks. Kantola & Kuusela 2019, 303).

Tutkimusasetelma ja aineisto

Tutkimuksemme empiirisessä osassa tarkastelemme sitä, eroaako ylin tulokymmenys muusta väestöstä arvioissaan tulo- ja varallisuuserojen hyväksyttävyydestä sekä sosiaalipalvelujen ja -etuuksien taloudellisista, moraalisisista ja sosiaalisista vaikutuksista. Edellä esitellyn tutkimuskirjallisuuden pohjalta oletuksemme on, että korkeimmassa tuloryhmässä yhtäältä suhtautuminen julkisesti rahoitettuihin hyvinvointipalveluihin ja niiden vaikutuksiin on muita tuloryhmiä varauksellisempaa ja toisaalta suhtautuminen tuloeroihin muita hyväksyvämpää.

Ylimmän tulokymmenyksen lisäksi tarkastelemme yritysjohtajia ja yrittäjiä, jotka erottuivat Kantolan ja Kuuselan (2019) tutkimuksessa omiksi ryhmikseen. Yritysjohtajien työ ja elämäntapa on ollut mullistuksessa sitä mukaa kun yritykset ovat kansainvälistyneet voimakkaasti 1980-luvulta lähtien (Fellman 2003; Hjerpe & Larsson 2006; Kantola ym. 2019; Lilja & Tainio 2006). Yrittäjät ovat sen sijaan kirjavampi ja hyvin verkostoitunut joukko, jonka sisällä tulotaso vaihtelee huomattavasti (Kantola & Kuusela 2019, 204–235). Suomalaisten yrittäjien keskuudessa tuloerot ovat kaikista sosioekonomista ryhmistä suurimmat, ja

erot ovat kasvaneet muita ryhmiä enemmän viimeisten vuosikymmenten aikana samalla kun yrittäjiä on noussut aiempaa enemmän ylimpiin tulo-luokkiin (Riihelä ym. 2010; Tuomala 2019). Perinteisten omalla työllä vaurastuneiden yrittäjien rinnalla yrittäjiin kuuluvat myös monet suurten yritysten perijät, jotka luokittelevat itsensä yrittäjiksi. Hyvätuloisten perijöiden poliittinen voima näkyy erityisesti Perheyrittysten liitossa, josta on tullut merkittävä poliittinen etujärjestö 1990-luvun jälkeen (mt., 220–227). Vaikka yrittäjien sisäiset tuloerot ovat suuria, yrittäjyyteen itsessään on monissa tutkimuksissa liitetty erityisiä yrittäjämaisia asenteita tai hyveitä, joiden oletetaan poikkeavan esimerkiksi palkansaaajien asenteista (Egan-Wyer ym. 2018; Gill 2013; Scharff 2016). Oletamme yrittäjien asenteiden olevan samansuuntaisia kuin suurituloisilla eli muista varauksellisempia suhteessa kattavaan sosiaaliturvaan ja hyväksyvimpiä suhteessa tuloeroihin.

Empiirinen analyysimme perustuu European Social Surveyn (www.europeansocialsurvey.org) Suomen aineistoihin vuosilta 2008 (4. kierros, aineistoversio 4.5) ja 2016 (8. kierros, aineistoversio 2.1). European Social Survey (ESS) on kattava, henkilökohtaisiin haastatteluihin perustuva kyselytutkimus, jonka tarkoituksena on seurata arvojen, asenteiden ja käyttäytymisen muutosta Euroopassa. ESS-aineistoa on kerätty vuodesta 2002 lähtien kahden vuoden välein, ja siinä on nykyisin mukana 38 maata. Samanlaisina toistettavien kiinteiden kysymysten (perusmoduuli) lisäksi kyselyyn sisällytetään kierroksittain eri teemoihin keskittyviä, tutkimuskentän kesken kilpailutettuja ja vaihtuvia moduuleita. Vuoden 2008 aineisto sisälsi laajan kysymyspatteriston, jonka tarkoituksena oli kartoittaa vastaajien asenteita hyvinvointivaltiota, tulonsiirtoja, sosiaalipalveluja ja -etuuksia sekä taloudellista eriarvoisuutta kohtaan. Tämä kysymyspatteristo toistettiin vuoden 2016 kyselyssä. Näin ollen nämä kaksi tutkimuksemme soveltuvaa poikkileikkausaineistoa mahdollistavat myös ajallisen vertailun: onko tuloryhmien hyvinvointivaltioasenteissa tapahtunut jyrkkenevää eriytymistä vuosien 2008 ja 2016 välillä, minä aikana on koettu voimakas läntisiä demokratioita ravisuttanut taloudellinen taantuma?

ESS-aineistoa suunniteltaessa ja kerättäessä on kiinnitetty erityistä huomiota otannan edustavuuden sekä kysymysten vertailtavuuden eri kierrosten ja maiden välillä. Otanta-asetelmat vaihtelevat maittain, ja niiden vaikutusta voidaan huo-

mioida painomuuttujalla, joka kompensoi sisällysmistodennäköisyyksien eroja. Aineisto sisältää myös niin sanotut jälkiosituspainot (*post-stratification weights*), jotka pyrkivät edelleen korjaamaan sosiodemografisia vastauskatoon liittyviä ongelmia ja joita käytettiin myös oman tutkimuksemme analyyseissa. Analyysia varten yhdistettiin vuosien 2008 (n = 2 195) ja 2016 (n = 1 925) Suomen aineistot yhdeksi kokonaisuudeksi (n = 4 120).

Tutkimuksen selitettävänä muuttujina käytämme neljää summamuuttujaa, jotka on muodostettu suuremmasta joukosta yksittäisiä muuttujia. Kolme näistä summamuuttujista muodostettiin kuuden kysymyksen kokonaisuudesta, joka pyrki mittaamaan vastaajan asuinmaassa toteutettavan sosiaalipolitiikan taloudellisia, moraalisia ja sosiaalisia vaikutuksia (*perceived consequences of social policies*). Neljäs summamuuttuja muodostettiin kolmen kysymyksen kokonaisuudesta, joka kartoitti vastaajien näkemyksiä varallisuuserojen sekä tulonsiirtojen hyväksyttävyydestä sekä laajemmin vastaajan sosiaaliseen ja taloudelliseen tasa-arvoon tähtäävää arvo-orientaatiota (*beliefs about inequality*). Useammasta muuttujasta muodos-

tetut summamuuttujat luokiteltiin uudelleen vastaamaan alkuperäisissä kysymyksissä käytettyä Likert-asteikkoa (1–5). Näin muodostetut neljä selitettävää muuttujaa on kuvattu taulukossa 1.

Selittävästä muuttujista *ylin tulokymmenys* muodostettiin ESS-aineistossa jo valmiiksi tulokymmenyksiin luokitellusta kotitalouden yhteenlaskettuja tuloja kuvaavasta *”hinctnta”*-muuttujasta. ESS-aineistossa tulotasoa mitataan vastaajan omalla arviolla kotitaloutensa käytettävissä olevasta kuukausittaisesta nettotulosta. Vuoden 2008 aineistossa ylimpään tulokymmenykseen luokiteltiin 4 600 euroa ylittävät tulot ja vuoden 2016 aineistossa yli 5 710 euron tulot. Tässä analyysissä muuttujan *”hinctnta”* ylin tulokymmenys erotettiin omaksi luokakseen ja yhdeksän muuta desiiliä luokiteltiin kolmen desiilin ryhmiin. Käytetty kysymys mittaa kotitalouden yhteenlaskettuja tuloja, joten kotitalouden koon huomioimiseksi analyysiin sisällytettiin muuttuja *”partner”*, joka kuvaa sitä, asuuko vastaaja yksin vai puolison kanssa.

Yritysjohtajat sisältävä selittävä muuttuja muodostettiin luokittelemalla YK:n työjärjestön ILO:n ohjeistukseen perustuvasta *”isco88”* muuttujasta

Taulukko 1. Analyysissä käytetyt selitettävät muuttujat.

Kysymys	Asteikko	Cronbach	Summamuuttujan nimi
Oletko samaa vai eri mieltä, että suomalaiset sosiaalietuudet ja -palvelut:			
Kuormittavat kansantaloutta liikaa?			
Aiheuttavat yrityksille liian korkeita kustannuksia veroina ja maksuina?	Likert asteikko (1–5)	0,60	Sosiaaliturvan aiheuttama taloudellinen rasitus
Tekevät ihmisistä haluttomampia huolehtimaan toisistaan?	Likert asteikko (1–5)	0,75	Sosiaaliturvan aiheuttamat moraaliset haitat
Tekevät ihmiset laiskoiksi?			
Ehkäisevät laajamittaista köyhyyttä?	Likert asteikko (1–5)	0,63	Sosiaaliturvan aiheuttamat sosiaaliset hyödyt
Tekevät yhteiskunnan tasa-arvoisemmaksi?			
Oletko samaa vai eri mieltä seuraavien väittämien kanssa:			
Suuret tuloerot ovat hyväksyttäviä, jotta erot ihmisten lahjakkuudessa ja ahkeruudessa voidaan palkita? ¹	Likert asteikko (1–5)		
Jotta yhteiskunta olisi oikeudenmukainen, erot ihmisten elinoloissa tulisivat olla pienet?	Likert asteikko (1–5)	0,60	Tuloerojen epäoikeudenmukaisuus
Valtiovallan pitäisi ryhtyä toimenpiteisiin tuloerojen vähentämiseksi?	Likert asteikko (1–5)		

Likert asteikko: 1 = Täysin eri mieltä, 2 = Jokseenkin eri mieltä, 3 = Ei samaa eikä eri mieltä, 4 = Jokseenkin samaa mieltä, 5 = Täysin samaa mieltä.

¹Asteikko käännetty

Taulukko 2. Analyysissä käytettyjen muuttujien kuvaukset.

Jatkuvat muuttujat	N	Keskiarvo	Keskihajonta	Min	Max
Sosiaaliturvan aiheuttama taloudellinen rasitus	4 050	2,89	0,83	1	5
Sosiaaliturvan aiheuttamat moraaliset haitat	4 083	2,96	0,93	1	5
Sosiaaliturvan aiheuttamat sosiaaliset hyödyt	4 067	3,61	0,74	1	5
Tuloerojen epäoikeudenmukaisuus	4 052	3,67	0,74	1	5
Ikä	4 120	48,98	18,88	15	98
Kategoriset muuttujat	N	% osuus	Kumul. %		
Ammattinimike					
Muut ammattinimikkeet	4 003	97,2	97,2		
Yritysjohtaja	117	2,8	100		
Yhteensä	4 120	100			
Tuloluokka					
Tulokymmenykset 1–3	915	22,2	22,2		
Tulokymmenykset 4–6	1 218	29,6	51,8		
Tulokymmenykset 7–9	1 373	33,3	85,1		
Ylin tulokymmenys	334	8,1	93,2		
Puuttuva tieto (mukana analyyseissä)	280	6,8	100		
Yhteensä	4 120				
Työmuoto					
Palkansaaja	3 417	85,7	85,7		
Yrittäjä	570	14,3	100		
Yhteensä	3 987	100			
Koulutustaso					
Alempi perusaste tai alle (ISCED 0-1)	578	14,1	14,1		
Ylempi perusaste (ISCED 2)	496	12,1	26,1		
Toinen aste (ISCED 3)	1 457	35,4	61,5		
Erikoisammattikoulutusaste (ISCED 4)	114	2,8	64,3		
Vähintään alempi korkeakoulutus (ISCED 5-6)	1 470	35,7	100		
Yhteensä	4 115	100			
Asuu puolison kanssa					
Kyllä	2 566	62,3	62,3		
Ei	1 550	37,7	100		
Yhteensä	4 116	100			
Työmarkkina-asema	N	% osuus	Kumul. %		
Ansiotyössä	2 103	51,1	51,1		
Opiskelija	448	10,9	62,0		
Työtön, hakee aktiivisesti töitä	131	3,2	65,2		
Työtön, ei hae aktiivisesti töitä	64	1,6	66,7		
Pysyvästi sairas tai työkyvytön	62	1,5	68,2		
Eläkkeellä	1 162	28,2	96,5		
Kotiäiti tai -isä, omaishoitaja tms.	102	2,5	99,0		
Muu	43	1,0	100		
Yhteensä	4 115	100			
Sukupuoli					
Mies	2 038	49,5	49,5		
Nainen	2 082	50,5	100		
Yhteensä	4 120	100			
Sijaintimuuttuja (asuinympäristö)					
Suuri kaupunki	878	21,3	21,3		
Suuren kaupungin lähiö tai lähiseutu	453	11,0	32,3		
Pieni tai keskikokoinen kaupunki/kunta	1 191	28,9	61,3		
Pienempi taajama tai kunta	814	19,8	81,1		
Maaseutu/haja-asutusalue	780	19,0	100		
Yhteensä	4 116	100			

kaupallisella ja yksityisellä sektorilla toimivat yritysjohtajat omaksi ryhmäkseen.¹ Yrittäjät-muuttuja muodostettiin puolestaan erillisestä muuttujasta ”*emphrel*” yhdistämällä luokat itsensä työllistäjät (”*self-employed*”) ja perheyrittäjät (”*working for own family business*”). On syytä huomioda, että näin muodostettuina molemmissa ryhmissä on mukana muitakin kuin vain suurituloisia, joskin etenkin yritysjohtajille on ominaista myös korkea tulotaso. Tulosten esittämisen yhteydessä kullekin kolmelle ryhmälle on merkitty näkyviin oma vertailuryhmänsä: ylin tulokymmenys vs. 7.–9., 4.–6. ja 1.–3. tulokymmenys; yritysjohtajat vs. muut ammattinimikkeet ja yrittäjät vs. palkansaajat.

Taustamuuttujina on käytetty yleisimpiä vastaajan sosiodemografisen ja sosioekonomisen aseman mittareita. Sukupuoli (*gndr*) ja ikä (*agea*) on otettu mukaan aineiston valmiiksi sisältämässä muodossa. Vastaajaan koulutustason kuvaamiseksi on käytetty muuttujaa ”*edulvla*”, joka perustuu Unescon kansainväliseen kuusiportaiseen koulutusluokitukseen (ISCED 1997). Vastaajan työmarkkina-asemaa mitataan muuttujalla ”*mnactic*”, joka kuvaa vastaajan pääasiallista aktiviteettia viimeisen seitsemän päivän aikana. Tarkastelun kohteena olevien asenteiden mahdollisen asuinpaikkaan tai alueeseen liittyvän vaihtelun huomioon ottamiseksi analyysiin sisällytettiin vastaajan oma arvio asuinympäristönsä kaupunkimaisuudesta (”*domici*”). Muuttujien jakaumaa ja ominaisuuksia kuvaavat tunnusluvut on esitetty taulukossa 2. Taustamuuttujien vaikutuksen huomioimisella pyrimme varmistamaan, että tulokset heijastavat nimenomaisesti tulojen, yritysjohtajuuden ja yrittäjyyden ja hyvinvointivaltioasenteiden välistä yhteyttä eivätkä ole pikemminkin seurausta näiden ryhmien muista poikkeavasta sosiodemografisesta ja sosioekonomisesta asemasta.

Selittävien muuttujien ollessa järjestysasteikollisia (1–5) analyysit perustuvat lineaarisiin regressiomalleihin. Kun otetaan huomioon, että myös ordinaalinen logistinen malli olisi perusteltu selittävien muuttujien mitta-asteikon huomioiden, tulosten herkkyyttä testattiin toistamalla analyysit si-

tä käyttäen. Lisäksi mallit estimoitiin sekä ESS:n painomuuttujaa (*post post-stratification weight*) käyttäen että sitä ilman. Herkkyyssanalyysineen estimoitiin myös mallit, joissa käsin poimitun yritysjohtaja-muuttujan sijaan käytettiin laajempaa luokkaa, johon sisältyivät kaikki ISCO88-luokituksen arvot 1 000–1 319.² Tulosten havaittiin olevan riippumattomia käytetystä menetelmästä tai analyysipainoista. Käytettäessä karkeampaa luokittelua yritysjohtajille (ISCO88 luokat 1 000–1 399) tulokset eivät muuttuneet vaikutuksen suunnan ja tilastollisen merkitsevyyden osalta. Kaikki analyysit tehtiin STATA tilasto-ohjelman versiolla 15.1.

Tulokset

Regressiomallien tulokset on esitetty taulukossa 3. Lisäksi kuvio 1 tiivistää taulukon 3 päätulokset esittämällä mallien pohjalta lasketut ennustearvot kullekin tuloryhmälle, yritysjohtajille ja yrittäjille.³ Keskeinen havainto on, että tuloilla on yhteys sekä käsitykseen sosiaaliturvan taloudelle aiheuttamasta rasituksesta että tuloerojen epäoikeudenmukaisuudesta. Kummankin kohdalla vastaajan tulojen vaikutus on samansuuntainen kansainvälisissä tutkimuksissa saatujen tulosten kanssa: mitä suuremmat tulot, sitä suuremmaksi taloudelliseksi rasitteeksi kattava sosiaaliturva nähdään, ja mitä pienemmät tulot, sitä epäoikeudenmukaisempina tuloeroja pidetään. Tässä näkyy yhteys Kantolan ja Kuuselan (2019) laadullisissa haastatteluissa esiin nouseviin painotuksiin. Kantolan ja Kuuselan tutkimuksessa huipputuloinen promille piti hyvinvointivaltiota ongelmallisena siksi, että se ei ole taloudellisesti kestäväällä pohjalla ja vaatii liikaa vero-varoja (mt., 243–256, 263–290). Vastaavasti huipputuloiset olivat sitä mieltä, että tuloerot eivät ole Suomessa epäoikeudenmukaisia, vaan päinvastoin Suomi on erittäin tasa-arvoinen maa, ja jos jota-

2 Tähän laajempaan luokkaan kuuluvat kaikki johtajat, ylimmät virkamiehet ja lainsäätäjät myös julkiselta sektorilta.

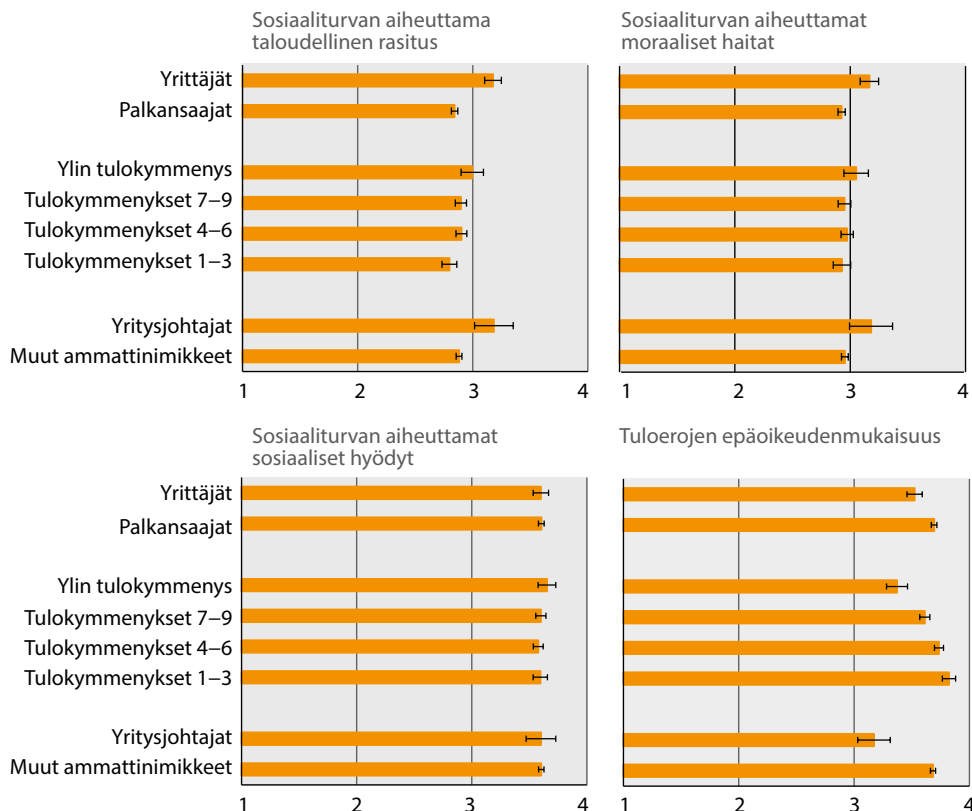
3 Kuvion 1 arvot estimoitiin Stata-tilasto-ohjelman ”margins”-komennon avulla, joka laskee valitun regressiomallin mukaisesti selitettävän muuttujan ennustearvot pyydettyjen selittävien muuttujien luokissa (”predictive margins”). Esimerkiksi yrittäjien kohdalla on laskettu mallin antamat ennustearvot vastaajille silloin kun kaikki vastaajat on luokiteltu yrittäjiksi, mutta muiden selittävien muuttujien osalta käytetään aitoja arvoja. Ottamalla tästä keskiarvo saadaan yrittäjille keskiarvo. Vastaavasti tehdään sama ei-yrittäjien kohdalla.

1 Tähän sisältyvät seuraavat ISCO88-ammattinimikkeet: Corporate managers, 1210: Directors and chief executives, 1220: Production and operations managers, 1224: Managers in wholesale and retail trade, 1227: Managers in business services enterprises, 1231: Finance and administration managers, 1232: Personnel and industrial relations managers, 1233: Sales and marketing managers.

Taulukko 3. Sosiaaliturvan ja etuuksien taloudelliset, moraaliset ja sosiaaliset seuraukset ja eriarvoisuusasenteet. Lineaarisen regressiomallin estimaatit.

	Sosiaaliturvan aiheuttama taloudellinen rasitus		Sosiaaliturvan aiheuttamat moraaliset haitat		Sosiaaliturvan aiheuttamat sosiaaliset hyödyt		Tuloerojen epäoikeudenmukaisuus	
	B	p.	B	p.	B	p.	B	p.
Ammattinimike								
Yritysjohtaja	0,302	0,001	0,227	0,018	-0,002	0,975	-0,511	<0,0005
Muut ammattiluokat	ref		ref		ref		ref	
Tuloluokka								
Ylin tulokymmenys	0,199	0,002	0,123	0,085	0,058	0,286	-0,450	<0,0005
Tulokymmenykset 7–9	0,100	0,028	0,021	0,683	0,004	0,918	-0,209	<0,0005
Tulokymmenykset 4–6	0,104	0,011	0,045	0,338	-0,018	0,635	-0,087	0,014
Tulokymmenykset 1–3	ref		ref		ref		ref	
Puuttuva tieto	0,197	0,001	0,017	0,806	0,132	0,021	-0,358	<0,0005
Työmuoto								
Yrittäjä	0,333	<0,0005	0,241	<0,0005	-0,003	0,931	-0,169	<0,0005
Palkansaaja	ref		ref		ref		ref	
Sosiodemografiset tekijät								
Ikä	-0,001	0,498	0,002	0,202	0,000	0,886	0,005	<0,0005
Sukupuoli (nainen)	-0,032	0,228	0,021	0,480	-0,066	0,007	0,207	<0,0005
Asuu yksin	0,025	0,441	0,021	0,573	0,005	0,875	-0,095	0,001
Koulutustaso								
Alempi perusaste tai alle (ISCED 0–1)	ref		ref		ref		ref	
Ylempi perusaste (ISCED 2)	0,017	0,761	-0,077	0,245	0,011	0,837	-0,060	0,230
Toinen aste (ISCED 3)	-0,076	0,110	-0,172	0,002	0,209	<0,0005	-0,037	0,369
Erikoisammattikoulutusaste (ISCED 4)	-0,228	0,016	-0,307	0,003	0,270	0,001	-0,106	0,187
Väh. alempi korkeakoulutus (ISCED 5-6)	-0,196	0,000	-0,277	<0,0005	0,379	<0,0005	-0,116	0,009
Työmarkkinasema								
Ansiotyössä	ref		ref		ref		ref	
Opiskelija	-0,165	0,003	-0,079	0,212	0,129	0,011	-0,080	0,123
Työtön, hakee aktiivisesti töitä	-0,185	0,008	-0,193	0,027	-0,031	0,671	0,130	0,030
Työtön, ei hae aktiivisesti töitä	-0,162	0,164	-0,199	0,135	-0,095	0,441	0,213	0,016
Pysyvästi sairas tai työkyvytön	-0,168	0,134	-0,160	0,202	-0,308	0,011	0,106	0,214
Eläkkeellä	0,012	0,802	0,018	0,739	-0,027	0,540	-0,133	0,001
Kotiäiti tai -isä, omaishoitaja tms.	-0,198	0,015	-0,083	0,404	0,038	0,646	-0,092	0,210
Muu	0,042	0,758	0,122	0,443	0,112	0,247	-0,181	0,208
Asuin ympäristö								
Suuri kaupunki	ref		ref		ref		ref	
Suuren kaupungin lähiö tai lähiseutu	0,053	0,286	0,025	0,652	-0,068	0,114	0,034	0,428
Pieni/keskikokoinen kaupunki/kunta	0,053	0,162	0,071	0,102	-0,031	0,354	0,060	0,084
Pienempi taajama tai kunta	0,114	0,007	0,062	0,196	-0,170	<0,0005	0,050	0,180
Maaseutu/haja-asutusalue	0,106	0,015	0,110	0,026	-0,136	0,001	0,067	0,084
Vuosi								
2008	ref		ref		ref		ref	
2016 (dummy)	0,180	<0,0005	0,018	0,567	-0,010	0,686	-0,013	0,587
Vakiotermi	2,770	<0,0005	2,910	<0,0005	3,490	<0,0005	3,618	<0,0005
Havaintoja (N)	3 914		3 943		3 927		3 916	
Selitysaste (R²)	0,058		0,037		0,060		0,109	

Tilastollisesti merkitsevät estimaatit (p-arvo < 0,05) **lihavoitu**

Kuvio 1. Regressioanalyysin mukaan estimoidut arvot sosiaaliturvaa ja tuloeroja koskeville asenteille ja 95 prosentin luottamusvälit.

kin, niin tuloeroja voisi kasvattaa (mt. 112–118). Sen sijaan tulotasolla ei näyttäisi olevan tilastollisesti merkitsevää yhteyttä käsitykseen sosiaaliturvan aiheuttamista sosiaalisista hyödyistä tai moraalista haitoista.

Toinen kiinnostava havainto liittyy siihen, että yrittäjät ja yritysjohtajat näyttävät arvioivan suomalaisen sosiaaliturvan ja -etuuksien aiheuttaman taloudellisen rasituksen muuta väestöä suuremmaksi. Toisin sanoen sekä yrittäjät että yritysjohtajat kantavat muuta työväestöä ja ammattiluokkia enemmän huolta suomalaisen sosiaaliturvan kansantaloudelle ja yrityksille aiheuttamasta taloudellisesta rasituksesta. He kokevat myös muita ryhmiä useammin sosiaalietuuksien ja -palveluiden laiskistavan suomalaisia ja tekevän heistä välinpitämättömiä huolehtimaan kanssaihmisistä. Huomattavin yhteys löytyy kuitenkin suhtautumisessa eroihin ihmisten tuloissa ja elinolosuhteissa: yritysjohtajat pitävät niitä elinoloissa huomattavasti muuta väestöä hyväksyttävämpinä. Sen sijaan sosiaalietuuksien ja -palveluiden aiheuttamien positiivisiksi miellettyjen sosiaalisten vaiku-

tusten arvioinnissa yritysjohtajat ja yrittäjät eivät poikkea muista ammattiryhmistä.

Yritysjohtajien ja yrittäjien näkemykset sosiaaliturvan moraalisesti arveluttavista seurauksista heijastavat kiinnostavasti Kantolan ja Kuuselan (2019) laadullisen tutkimuksen havaintoja. Heidän huipputulaisia koskevissa haastatteluissaan molemmat ryhmät kritisoiivat vahvaa hyvinvointivaltiota ja sosiaaliturvaa nimenomaan moraalista syistä, kun taas perijät harvemmin esittivät moraalisiin kytkeytyviä näkemyksiä tai ne olivat lievempiä (mt. 120–124, 151–157, 254–260).

Kolmanneksi myös koulutustasoa ja asuinpaikkaa koskevista tuloksista voidaan nostaa esille joitain merkittäviä eroja. Koulutuksella näyttää olevan voimakas yhteys arvioihin sosiaalietuuksien ja palveluiden vaikutuksista: korkeakoulutetut ovat vähemmän huolissaan sosiaaliturvan ja -etuuksien aiheuttamasta taloudellisesta rasituksesta, ja samalla niiden aiheuttamat negatiiviset moraaliset vaikutukset arvioidaan keskimääräistä lievemmiksi. Oletus sosiaaliturvan ja -etuuksien aiheuttamisesta positiivisesta sosiaalisista vaikutuksista näyttäi-

si myös nousevan melko johdonmukaisesti koulutustason mukaan. Näin ollen on huomionarvoista, että tulojen vahva yhteys hyvinvointivaltioasenteisiin on havaittavissa silloinkin kun malleissa on mukana koulutus, joka puolestaan korreloi voimakkaasti myös tulojen kanssa. Korkeakoulutetut suurituloiset ovat eräänlaisessa ”sidotesukkatilanteessa”, jossa koulutus ja tulot vetävät sosiaaliturvaa koskevia asenteita eri suuntiin, mutta koulutus ei riitä poistamaan tulojen negatiivista yhteyttä asenteisiin.⁴ Kantolan ja Kuuselan (2019, 320) tutkimuksen voi osaltaan nähdä tukevan tätä havaintoa: huipputuloinen promille on huomattavasti korkeammin koulutettu kuin suomalaiset keskimäärin, mutta sen asenteet olivat haastatteluaineistossa silti huomattavan jyrkkiä.

Kun tarkastellaan maantieteellisiä eroja, voidaan havaita, että pienissä taajamissa ja kunnissa sekä maaseudulla kannetaan enemmän huolta suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän kansantaloudelle ja yrityksille aiheuttamasta taloudellisesta rasituksesta kuin muilla alueilla. Vastaavasti pienissä taajamissa, kunnissa sekä haja-astutusalueilla ja maaseudulla asuvat suhtautuvat muita kriittisemmin väitteeseen siitä, että sosiaaliuudet ja palvelut ehkäisevät laajamittaista köyhyyttä ja tekevät yhteiskunnasta tasa-arvoisemman. Maaseudulla ja haja-astutusalueilla esiintyy myös muihin asuinympäristöihin verrattuna selvemmin näkemys sosiaaliturvan passivoivasta vaikutuksesta.

Neljäs havainto liittyy toiseen tutkimuskysymykseemme eli tulo- ja ammattiryhmien hyvinvointiasenteiden eroissa tapahtuneeseen ajalliseen muutokseen. Taulukon 3 perusteella suomalaiset ovat koko aineistossa vuonna 2016 aiempaa enemmän sillä kannalla, että kattava sosiaaliturva aiheuttaa kansantaloudelle ja yritystoiminnalle liikaa kustannuksia: asteikolla 1–5, jossa suuret arvot tarkoittavat varauksellista suhtautumista, kasvua on tapahtunut 0,18 yksikköä ($p < 0,001$) vuodesta 2008. Muissa hyvinvointivaltioasenteissa ei ole havaittavissa tilastollisesti merkitseviä kokonaismuutoksia vuosien 2008 ja 2016 välillä.

Tuloryhmissä tapahtuneen muutoksen selvittä-

miseksi on laskettu yhteisvaikutus eli interaktio vuoden 2016 aineiston ja tuloryhmien välillä. Tarkastelun yksinkertaistamiseksi tulomuuttuja luokiteltiin kahteen luokkaan: ylin tulokymmenys vs. muut. Tulomuuttujan ja ajan yhteisvaikutus ei ole minkään asenneulottuvuuden kanssa tilastollisesti merkitsevä, mikä tarkoittaa, että tulojen ja asenteiden välinen suhde on pysynyt jokseenkin samanaikaisena tarkasteluajanjaksolla. Myöskään yrittäjillä aineistossa ei ole havaittavissa ajallisia muutoksia millään asenneulottuvuudella. Sen sijaan yritysjohtajilla sosiaaliturvan passivoivan vaikutuksen ja ajankohdan välinen yhteisvaikutus oli merkitsevä: yritysjohtajien käsitykset sosiaaliturvan ja etuuksien passivoivista vaikutuksista voimistuivat vuosien 2008 ja 2016 välillä, mikä näkyy indikaattorin nousuna arvosta 3,09 arvoon 3,63.

Päätelmät

Yhteiskunnan huipputuloisia tarkastelleen tutkimuksensa yhteenvedossa Kantola ja Kuusela (2019, 303) totesivat, että vauraimman promillen kulttuureissa heijastuvat yhtäältä suomalaiset perinteiset arvot, kuten protestanttinen työetiikka, tasa-arvoisuus ja arkisuus. Samanaikaisesti huipputuloiset kuitenkin näkevät varallisuuserot ja ylimmän luokan erkaantumisen muista luonnollisena ja oikeutettuna kehityskulkuna.

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella, missä määrin huipputuloisia koskevia havaintoja on mahdollista ylipäänsä kiinnittää yksilön tulotasoon: vaihtelevatko hyvinvointivaltioon kohdistetut asenteet tulojen mukaan ja onko tässä tapahtunut ajallista muutosta? Toinen kiinnostuksen kohteemme liittyi kahteen myös Kantolan ja Kuuselan tutkimuksessa esiin nousevaan ryhmään eli yritysjohtajiin ja yrittäjiin.

Tutkimuksemme tulokset ovat pääosin yhteneväisiä niiden huomioiden kanssa, joita on tehty aiemmissa vastaavissa tarkasteluissa Suomessa ja muualla. Suuret tulot lisäävät varauksellista suhtautumista kattavaan sosiaaliturvaan sen aiheuttaman taloudellisen rasituksen perusteella. Vastaavasti suurituloiset eivät näe tuloeroja samassa määrin epäoikeudenmukaisina kuin pienituloiset. Toisaalta tuloksemme korostavat Olli Kankaan (2019) koko ESS-aineiston pohjalta tekemää havaintoa: tulojen ja asenteiden välinen yhteys on pitkälti riippuvainen siitä, mitä hyvinvointivaltion ulottuvuutta tarkastellaan. Suurituloiset ei-

⁴ Tätä oletusta testattiin korkeakoulutuksen ja ylimmän tulodesiilin yhteisvaikutusta tarkastelemalla. Tilastollisesti merkitsevä yhteisvaikutus havaittiin ainoastaan taloudellisen rasituksen osalta. Ylimpään tulodesiiliin kuuluvat korkeakoulutetut eivät kokeneet muita useammin hyvinvointivaltion aiheuttavan taloudellista rasitetta. Toisin sanoen taloudellisen rasituksen kokeminen paikantui vain ei-keiakoulutettuun osaan ylimmästä tuloryhmästä.

vät suinkaan ole sokeita sosiaaliturvan tuottamille hyödyille, kuten köyhyyden ehkäisemiselle ja tasa-arvon edistämiseksi. Sama oli nähtävissä myös Kantolan ja Kuuselan tutkimuksessa (2019, 237–262), jossa huipputuloiset nimesivät haastatteluisa runsaasti hyvinvointivaltion hyviä puolia ja korostivat julkisten palvelujen ja progressiivisen verotuksen tärkeyttä tasa-arvoisen yhteiskunnan tukipilareina, mutta samanaikaisesti he myös arvoselivät ankarasti sosiaaliturvaa ja sen taloudelle aiheuttamia rasituksia.

Huomionarvoista on niin ikään suurituloisten muita tuloryhmiä sallivampi suhtautuminen tuloeroihin. Etenkään yritysjohtajat ja yrittäjät eivät koe tuloeroja ongelmana. Yritysjohtajat ovat myös ainoa ryhmä, jossa näkyy asenteiden kovenemista tarkasteltavan ajanjakson eli vuosien 2008 ja 2016 välillä. Yrittäjiä koskeva tulos on puolestaan kiinnostava suhteessa *Huipputuloiset*-tutkimuksen (Kantola & Kuusela 2019) havaintoihin. Yrittäjien näkemykset erottuivat suurituloisten joukossa räväkkyydellään. Yrittäjille oli tyypillistä sanoa suoraan, että he kyseenalaistavat sosiaaliturvan ja luottavat enemmän keppiin kuin porkkanaan. Huipputulosten joukossa juuri yrittäjien asenteet olivat kovimpia ja heidän puheissaan heijastui yrittäjien vahvistunut suhteellinen yhteiskunnallinen asema. Vaikuttaakin siltä, että yrittäjäys itsessään on omiaan vahvistamaan hyvinvointivaltiota haastavia asenteita, sillä yrittäjien keskuudessa tuloerot ovat kaikista sosioekonomista ryhmistä suurimmat (Tuomala 2019).

Kaiken kaikkiaan tuloksemme vahvistavat jo alussa esitetyn toteamuksen: vaikka hyvinvointivaltio koettaisiinkin edelleen periaatteessa kannatettavaksi kansalliseksi projektiksi, sen nykytilasta, elinkelpoisuudesta ja vaikutuksista vallitsee osin hyvinkin poikkeavia näkemyksiä riippuen siitä, millaisesta taloudellisesta asemasta käsin vastaajat sitä tarkastelevat. Toisaalta havaintomme ovat pohjoismaisen hyvinvointimallin tulevaisuuden kannalta varovaisen optimistisia siinä suhteessa, että ”katto vuotaa ja pohja pettää”-skenaario ei näyttäisi saavan empiiristä tukea. Hyvinvointivaltioprojekti nauttii huipputuloisia enemmän kannatusta pienituloisten keskuudessa, eli kritiikki ei keskity tulojakauman molempiin ääripäihin.

Toisaalta tuloksistamme nousee esille havainto siitä, että pysyvästi sairaat, työkyvyttömät ja syrjäseudulla asuvat ovat muita kriittisempiä suhteessa sosiaaliturvan mahdollisuuksiin ehkäistä laajamittaista köyhyyttä ja lisätä yhteiskunnallista tasa-arvoa. Tämä on erityisen merkillepantavaa siltä osin, että ESS-aineistojen tyyppiset kyselytutkimukset eivät edes tavoita kaikista huono-osaisinta osaa väestöstä (Laihiala 2018; Ohisalo 2017).

Yhdistettynä Kantolan ja Kuuselan (2019) tekemiin havaintoihin tutkimuksemme pääviesti on, että suurituloisten hyvinvointivaltioon kohdistama kritiikki on ilmeistä ja siihen tulee siten suhtautua vakavasti. Tästä tarkastelukulmasta kyse ei liene pelkästään solidaarisuuden rapautumisesta vaan tilannekuvien ja syy–seuraus-oletusten eriytymisestä. Yhteiskuntarauhaa edistävä tulonjako ja hyvinvoinnin tasa-arvoinen jakautuminen saatetaan edelleen nähdä yhteisenä päämääränä, mutta käsitykset tähän tavoitteeseen pääsemiseen vaa- dituista keinoista ja ratkaisuksista vaihtelevat huomattavasti. Erityisesti näyttäisi siltä, että ylimmät tuloryhmät kokevat Suomen olevan hyvinkin tasa-arvoinen maa, eivätkä he siten pidä valtion toimia tuloerojen tasaamiseksi erityisen tarpeellisina. Hyvinvointivaltio nähdään myös kalliina ja taloudellisesti passivoivana.

Vaikuttaakin siltä, että pohjoismaiselle mallille ominainen kansallinen solidaarisuus on ohene- massa, ja tämä aiheuttaa hyvinvointivaltion rahoitusta ja tulevaisuutta koskevia jännitteitä eri ryhmien välille. Kyseiset jännitteet voivat realisoitua eri tavoin. Yksi huomionarvoinen seikka on se, että varakkaimmat ryhmät suhtautuvat ymmärtäväisesti jopa verojen välttelyyn ja Suomesta muuttamiseen (Kantola & Kuusela 2019, 280–286). Lisäksi ilmastonmuutos synnyttää hyvinvointivaltiokeskusteluun uudentyyppisiä jakolinjoja sen mukaan, mitä ylipäänsä lasketaan julkisesti katettaviksi riskeiksi ja keitä katsotaan kuuluvan yhteisvastuun piiriin (vrt. Kivipelto & Saikkonen 2017). Tällöin korostuu tarve ymmärtää eri yhteiskunnallisten ryhmien ”syvää tarinaa” (Hochschild 2016) eli sitä, millaisista eri elämänpoluista ja olosuhteista käsin kukin hyvinvointivaltion merkityksen hahmottaa.

KIRJALLISUUS

- Atkinson, Anthony B. & Piketty, Thomas & Saez, Emmanuel (2011) Top incomes in the long run of history. *Journal of Economic Literature* 49 (1), 3–71.
- Davis, Aeron (2017) Sustaining corporate class consciousness across the new liquid managerial elite in Britain. *British Journal of Sociology* 68 (2), 234–253.
- Egan-Wyer, Carys & Muhr, Sara L. & Rehn, Alf (2018) On startups and doublethink: Resistance and conformity in negotiating the meaning of entrepreneurship. *Entrepreneurship & Regional Development* 30:1–2, 58–80.
- Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA (2019) Suomalaisen mielestä tukia käyttävät sellaisetkin, jotka eivät niitä tarvitse. <https://www.eva.fi/blog/2019/09/09/suomalaisten-mielesta-tukia-kayttavat-sellaisetkin-jotka-eivat-niita-tarvitse/> (luettu 13.3.2020)
- ESS Round 4: European Social Survey (2018): ESS-4 2008 Documentation Report. Edition 5.5. Bergen, European Social Survey Data Archive, NSD - Norwegian Centre for Research Data for ESS ERIC. doi:10.21338/NSD-ESS4-2008.
- ESS Round 8: European Social Survey (2018): ESS-8 2016 Documentation Report. Edition 2.1. Bergen, European Social Survey Data Archive, NSD - Norwegian Centre for Research Data for ESS ERIC. doi:10.21338/NSD-ESS8-2016.
- Fellman, Susanna (2003) The role of internal labour markets and social networks in the recruitment of top managers in Finnish manufacturing firms, 1900–1975. *Business History* 45 (3), 1–21.
- Galbraith, James K. (2016) *Inequality: What everyone needs to know*. Oxford: Oxford University Press.
- Gilens, Martin (2012) *Affluence and influence: Economic inequality and political power in America*. New York: Princeton University Press.
- Gill, Rebecca (2013) The evolution of organizational archetypes: From the american to the entrepreneurial dream. *Communication Monographs* 80 (3), 331–353.
- Hall, P. A. (2017) The political sources of social solidarity. In Keith Banting & Will Kymlicka (eds.) *The Strains of Commitment: The Political Sources of Solidarity in Diverse Societies*. Oxford: Oxford University Press, 201–232.
- Hannikainen-Ingman, Katri & Saikkonen, Paula (2017) Kansalaisten asenteet ja taloudellisen tasa-arvon tavoite. Teoksessa Sakari Hänninen & Paula Saikkonen (toim.) *Hyvinvointivaltio ylittää rajansa*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 40–60.
- Hjerpe, Riitta & Larsson, Mats (2006) Growth and profits in Swedish and Finnish big business during the 20th century. In *European Business Performance in the 20th century*, XIV International Economic History Congress. Helsinki, Finland, 21–25.
- Hochschild, Arlie R. (2016) *Strangers in their own land: anger and mourning on the American right*. New York: The New Press.
- Hänninen, Sakari (2017) Poliittinen arvostelukyky ja hyvinvointivaltion rajat. Teoksessa Sakari Hänninen & Paula Saikkonen (toim.) *Hyvinvointivaltio ylittää rajansa*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 162–181.
- Jäntti, Markus & Riihelä, Marja & Sullström, Risto & Tuomala, Matti (2010) Trends in top income shares in Finland. In Anthony B. Atkinson & Thomas Piketty (eds.), *Top Incomes: A Global Perspective*. Oxford: Oxford University Press, 371–447.
- Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2018) Samassa veneessä: empatiakuilujen poliittinen ulottuvuus Suomessa. *Politiikka* 60:4, 310–323.
- Kangas, Olli (2019) Asenteet, demografia, yhteiskunnallinen asema ja politiikka. <https://www.stn-wip.fi/en/2019/09/asenteet-demografia-yhteiskunnallisen-asema-ja-politiikka/> (luettu 19.12.2019).
- Kantola, Anu & Kuusela, Hanna (2019) *Huipputulot – Suomen rikkain promille*. Tampere: Vastapaino.
- Kantola, Anu & Seck, Hannele & Mannevo, Mona (2019) Affect in governmentality: Top executives managing the affective milieu of market liberalisation. *Organization* 26 (6), 761–782.
- Kivipelto, Minna & Saikkonen, Paula (2017) Sosiaalityö ekologisiin rajoihin mahtuvassa hyvinvointivaltiossa? Teoksessa Sakari Hänninen & Paula Saikkonen (toim.) *Hyvinvointivaltio ylittää rajansa*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 25–39.
- Laihiala, Tuomo (2018) *Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonista: huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies., no 163. University of Eastern Finland: Faculty of Social Sciences and Business / Department of Social Sciences.
- Lefkofridi, Zoe & Giger, Nathalie (2020) Democracy or oligarchy? Unequal representation of income groups in European institutions. *Politics and Governance* 8 (1), 19–27.
- Lilja, Kari & Tainio, Risto (2006) Johtaminen suomalaisissa yrityksissä. Suunnitelmaloudesta kilpailutalouteen. Teoksessa Juuti, Pauli (toim.) *Johtaminen eilen, tänään, huomenna*. Helsinki: Otava, 103–128.
- López, Matias (2013) The state of poverty: Elite perceptions of the poor in Brazil and Uruguay. *International Sociology* 28 (3), 351–370.
- Mirowski, Philip & Plehwe, Dieter (toim.) (2015) *The Road from Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*. With a New Preface. Cambridge: Harvard University Press.
- OECD (2019a) *Income inequality (indicator)*. doi: 10.1787/459aa7f1-en (luettu 30.10.2019)
- OECD (2019b) *Under Pressure: The Squeezed Middle Class*. Paris: OECD Publishing, Paris. doi: 10.1787/689afed1-en (luettu 13.3.2020)
- Ohisalo, Maria (2017) *Murusia hyvinvointivaltion pohjalla: leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies., no 148. University of Eastern Finland: Faculty of Social Sciences and Business / Department of Social Sciences.
- Page, Benjamin I. & Bartels, Larry M. & Seawright, Ja-

- son W. (2013) Democracy and the policy preferences of wealthy Americans. *Perspectives on Politics* 11 (1), 51–73.
- Persson, Mikael (2019) Income distributions and the relative representation of rich and poor citizens. A paper prepared for presentation at the APSA conference, Washington, August 29 –September 1, 2019.
- Piketty, Thomas (2014) *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge: Harvard University.
- Reis, Elisa P. & Moore, Mick (eds.) (2005) *Elite Perceptions of Poverty and Inequality*. London: Zed Books.
- Reis, Elisa P. (2005) Perceptions of poverty and inequality among Brazilian elites. In Reis, Elisa P. & Moore, Mick (eds.) *Elite Perceptions of Poverty and Inequality*. London: Zed Books, 25–56.
- Riihelä, Marja & Sullström, Risto & Tuomala, Matti (2010) Trends in top income shares in Finland 1966–2007. *Tampere Economic Working Papers*, Department of Economics and Accounting. Tampere: University of Tampere. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65643/wp78-2010.pdf> (luettu 13.3. 2020).
- Riihelä, Marja & Tuomala, Matti (2019) Ovatko tuloterot kasvaneet Suomessa luultua enemmän? *Talous ja yhteiskunta* 1 (2019), 30–37.
- Riihelä, Marja & Tuomala, Matti (2020) Tulo- ja varallisuuserot. Teoksessa Maija Mattila (toim.) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020*. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiö.
- Saari, Juhon (toim.) (2017) *Sosiaaliturvariippuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?* Tampere: Tampere University Press.
- Schakel, Wouter (2019) Unequal policy responsiveness in the Netherlands. *Socio-Economic Review*, doi: 10.1093/ser/mwz018.
- Schakel, Wouter & Burgoon, Brian & Hakhverdian, Armen (2020) Real but unequal representation in welfare state reform. *Politics & Society* 48 (1), 131–163.
- Scharff, Christina (2016) The psychic life of neoliberalism: Mapping the contours of entrepreneurial subjectivity. *Theory, Culture & Society* 33 (6), 107–122.
- Savage, Mike (2015a) Introduction to elites from the ‘problematic of the proletariat’ to a class analysis of ‘wealth elites’. *The Sociological Review* 63 (2), 223–239.
- Savage, Mike (2015b) *Social class in the 21st century*. London: Pelican.
- Savage, Mike & Williams, Karel (2008) Elites: Remembered in capitalism and forgotten by social sciences. *The Sociological Review* 56 (S1), 1–24.
- Scott, John (2008) Modes of power and the re-conceptualization of elites. *The Sociological Review* 56 (S1), 25–43.
- Svallfors, Stefan (1997) Worlds of welfare and attitudes to redistribution: A Comparison of eight Western nations. *European Sociological Review* 13 (3), 283–304.
- Tuomala, Matti (2019) *Markkinat, valtio ja eriarvoisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Wedel, Janine R. (2009) *Shadow Elite: How the World's New Power Brokers Undermine Democracy, Government, and the Free Market*. New York: Basic Books.
- Zald, Mayer N. & Lounsbury, Michael (2010) The wizards of Oz: Towards an institutional approach to elites, expertise and command posts. *Organization Studies* 31 (07), 963–996.

ENGLISH SUMMARY

Hanna Wass & Mikko Weckroth & Anu Kantola & Hanna Kuusela & Teemu Kempainen: In(come) or out? The relationship between an individual's disposable income and attitudes towards economic inequality and social security [Tulot tai ulos? Tulotason yhteys suomalaisten asenteisiin tulo- ja varallisuuserojen hyväksyttävyydestä ja sosiaalietuuksien järjestämisestä]

A recent qualitative study of the highest income per mille in Finland showed that the wealthiest segment of society considers the welfare state to be costly, inefficient and demoralizing (Kantola & Kuusela 2019). On the basis of Finnish data from the European Social Survey 2008 (n=2,195) and 2016 (n=1,925), we examine the extent to which the connection between an individual's disposable income and attitudes towards income inequality and social security can be found at the level of the entire population. In line with Kantola and Kuusela, we concentrated on the top income group,

here consisting of the highest decile, executives and private entrepreneurs.

The results of regression analyses indicate an expected relationship: the higher the income, the more critical the view of the welfare state's perceived costs and adverse incentives for economic activity. Such sentiments were particularly pronounced among executives and entrepreneurs, who did not consider income inequalities particularly problematic either. On the other hand, these groups were not blind to the social benefits of the welfare state, including the prevention of poverty and increased social fairness. Altogether, these results imply that the sense of political solidarity, often considered a social plaster in the Nordic model, has not vanished but might be gradually eroding.

Keywords: income, attitudes, economic inequality, social security.

KIRJOITTAJAT

Wass, Hanna, dos., yliopistotutkija, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto
(hanna.wass[at]helsinki.fi)

Weckroth, Mikko, VTT, tutkijatohtori, Kestävyystieteen instituutti (HELSUS), Helsingin yliopisto
(mikko.weckroth[at]helsinki.fi)

Kantola, Anu, professori, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto
(anu.kantola[at]helsinki.fi)

Kuusela, Hanna, dos., akatemiutkija, viestintätieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto
(hanna.kuusela[at]tuni.fi)

Kempainen, Teemu, VTT, tutkijatohtori, Kaupunkitutkimusinstituutti, Helsingin yliopisto
(teemu.t.kempainen[at]helsinki.fi)